

СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ

С.В.Лук'янець,

кандидат економічних наук,

доцент кафедри економіки підприємств,

Національна академія статистики, обліку та аудиту

Державної служби статистики України

Здобуття Україною незалежності відкрило світ для громадян, котрих раніше утримував режим у межах державних кордонів. Проте набуття права на вільне пересування співпало в часі зі значними структурними трансформаціями економіки, що супроводжувалися зниженням рівня життя населення, зростанням безробіття, неповної зайнятості. Внаслідок деградації системи безкоштовної освіти та медицини оплачувати ці послуги мусило населення. В умовах відсутності розвинених ринків капіталу та споживчих кредитів особи, які прагнули започаткувати свій бізнес, потребували стартового капіталу. Перехід до ринкової економіки створив споживчий попит на товари високої вартості: житло, автомобілі, побутову техніку тощо. Все це стимулювало трудову міграцію за кордон, що наприкінці 1990-х рр. перетворилася на масове явище та джерело доходів для багатьох сімей [1].

Наростанню її масштабів сприяло також те, що населення України залучилося до міжнародних міграційних процесів у період їх глобальної інтенсифікації. Попит на іноземну робочу силу швидко зростав і на Захід, і на Схід від українських кордонів, передусім у ЄС та Росії.

Вагомий внесок у процес дослідження теорії і практики міжнародної трудової міграції, удосконалення організаційних, економічних та правових важелів її регулювання зробили провідні вчені, серед яких можна виділити: А.Гайдуцького, А.Кравченка, Е.Лібанову, О.Леонтенка, Ю.Макогон, О.Малиновську, Н.Марченко, В.Олефір, І.Прибиткова, О.Передрик, Ю.Римаренка, В.Троцинського та багато інших. Наукові дослідження цих авторів істотно розширюють межі вивчення трудової міграції, дозволяють сформулювати необхідні рекомендації та висновки, пов'язані з раціональним розв'язанням міграційних проблем в інтересах суспільства. Проте залишається ряд невирішених питань науково-практичного змісту, що потребують подальшого дослідження та вирішення.

Мета дослідження – обґрунтувати особливості міжнародної міграції робочої сили в умовах глобалізації та аналіз участі України в цих процесах, надати пропозиції щодо покращення ситуації.

Міграція є неоднозначним соціальним процесом. З одного боку, це життєво необхідний і неминучий для нормальної життєдіяльності процес, пов'язаний з перерозподілом трудових ресурсів, їх навчанням, відпочинком і т. ін. З іншого боку, міграція, що носить змушений характер, призводить до зростання соціальної напруженості, породжуючи проблеми забезпечення мігрантів житлом і роботою, іноді їжею і одягом, медичним забезпеченням, рішення психологічних проблем, пов'язаних з адаптацією на новому місці проживання.

Переселенські зрушення залежать від таких типових явищ, як економічні цикли, рух інвестицій, стан зайнятості та безробіття тощо. До економічних причин міжнародної трудової міграції належать: нерівномірність економічного розвитку країн; прискорення інтернаціоналізації виробництва; нерівномірність процесів накопичення капіталу у різних країнах; зміни у розміщенні виробництва; кон'юнктура ринків праці та структура зайнятості; суттєва різниця в оплаті однакової за кількісними і якісними показниками праці в різних країнах. До соціальних причин міжнародної трудової міграції можна віднести: прагнення до підвищення рівня матеріального добробуту та поліпшення умов праці та життя; етнічно-культурна близькість країни міграції; тяжіння до реалізації потреб у розвитку особистості тощо.

Міграційні процеси відбуваються по всьому світу і мають багатовекторну спрямованість, але на світовому ринку трудових ресурсів склалися чітко визначені центри, куди в основному стікаються трудові ресурси. В США та Канаді постійно працює 5% мігрантів, що складає від 5 до 12 млн. чол. від загальної кількості всього працюючого населення. В Західній Європі кількість працюючих мігрантів 4-7 млн. чол., найбільше їх у Люксембурзі, Швейцарії, ФРН, Франції. На Близькому Сході в середньому працює 3-5 млн. мігрантів. Найбільше іноземців працює в Об'єднаних Арабських Еміратах, Катарі, Кувейті, Саудівській Аравії. В Латинській Америці число мігрантів складає від 3 до 8 млн., найпривабливішими країнами є Аргентина та Венесуела. Австралія є традиційним центром міграції, котрий залучає на роботу 2-3% мігрантів від кількості всього числа працівників. В Азіатсько-Тихоокеанському регіоні основними імпортерами робочої сили є Японія, Південна Корея, Гонконг, Малайзія, Таїланд, Сінгапур [2].

Проблемою українського ринку праці є надмірна трудова міграція. За даними представництва ООН в Україні, кожен п'ятий українець є потенційним мігрантом і хотів би виїхати з населеного пункту, в якому живе. При цьому з тих, хто вирішив їхати, близько 15% зробили свій вибір на користь іншої місцевості в Україні і лише 5% мають намір виїхати за межі держави.

За різними експертними оцінками сьогодні за кордоном працює від 3 до 5 млн. громадян України. Разом з тим у заявах політиків і публікаціях преси зустрічаються значно більші цифри щодо трудової міграції: 5-7 млн. громадян. Такі розбіжності не можна розглядати окремо від проблеми визначення категорії трудових мігрантів, а також повноти та вірогідності даних української статистики, щодо якої фахівцями висловлюються справедливі нарікання. Якщо вважати трудовими мігрантами громадян, які виїхали з України з метою працевлаштування, проте перебувають за межами держави впродовж 10 і більше років, то разом із сезонними та маятниковими робітниками їх чисельність може сягати 5 млн. Якщо ж осіб, які фактично проживають за межами держави постійно (хоча офіційно в Україні це не зафіксовано), розглядати як емігрантів, то чисельність трудових мігрантів, тобто громадян, які працевлаштовуються за кордоном, проте не розірвали тісні зв'язки з Батьківщиною, буде значно меншою.

За даними статистичних опитувань, наші мігранти мають досить високий освітній рівень. 75% з них мають вищу чи незакінчену вищу освіту. Той факт, що за кордоном респонденти працюють як правило не за фахом, не є фактором, що стримує міграцію. Тобто, досить кваліфіковані фахівці з різних сфер, освічені люди, на підготовку яких витрачені значні, переважно державні кошти, не можуть реалізуватись у власній країні, а отже і кошти витрачені на їх підготовку залишаються не відпрацьованими державі.

Негативною тенденцією останніх років стає трудова міграція молоді. Вісімдесят відсотків студентів виявляють бажання поїхати вчитися за кордон і по завершенню навчання там працевлаштуватися. Поряд з тим, трудові мігранти відіграють значну роль у підтримці економіки України. У 2012 р., за даними Міжнародної організації з міграції, заробітчани переслали в Україну 7,5 млрд. доларів, що на 1,5 млрд. більше, ніж вклали в Україну протягом року всі іноземні інвестори [3].

За даними Інституту народознавства НАНУ та Держстату України трудова міграція в 2010-2012 рр. розподілялася таким чином: Росія – 496,1 тис. осіб, Польща – 167,8 тис., Італія – 153,3 тис., Чехія – 150,5 тис., Іспанія – 52,6 тис., Португалія – 21,7 тис., Білорусія – 21,5 тис., Угорщина – 23 тис., інші країни – близько 46,6 тис. осіб. Станом на 2011 р. громадяни України займають перше місце серед легальних мігрантів до країн Європейського Союзу – більше 200000 отримали дозвіл на перебування в ЄС [4].

Найпоширенішими видами економічної діяльності трудових мігрантів є робота на будівництві (45,7%), в домогосподарствах (18,3%), у сільському господарстві (11,3%) і торгівлі (9,1%).

З країни виїздить працездатна частина населення, яка здатна внести найбільший вклад в економіку країни. При цьому, за даними офіційних досліджень, не менше 30% українських працівників працює за кордоном з

неврегульованим правовим статусом, іншими словами – нелегально. Найчастіше українські трудові мігранти шукають роботу за кордоном, звертаючись за допомогою у цьому питанні до друзів, родичів чи знайомих, які володіють відповідною інформацією. Згідно з результатами дослідження, три чверті трудових мігрантів (77,3%) скористалися саме цим способом пошуку роботи на зарубіжних ринках праці. Неврегульованість правового статусу перебування та зайнятості за кордоном призводить до тяжких умов праці українських трудових мігрантів. Заробітчани не мають необхідного режиму відпочинку, майже чверть (25,9%) з них працюють без щотижневих вихідних.

Зазначене є лише фрагментами усього блоку проблем, пов'язаних з трудовою міграцією. Головні проблеми залишаються невирішеними, або вирішеними частково. Це – захист прав українських працівників за кордоном, їх пенсійне, медичне та соціальне забезпечення. Відповідно, захист прав трудових мігрантів повинен здійснюватись вже на етапі найму в Україні фірмами-посередниками робітників для роботи за кордоном. Не менш нагальні і супутні для міграційних процесів проблеми – розлучених сімей працівників-мігрантів, виховання дітей та утримання осіб похилого віку, діти яких працюють за кордоном, тощо.

Надзвичайно актуальним для України є питання міжнародної трудової міграції у зв'язку з можливим підписанням Угоди про Асоціацію з ЄС, яка передбачає встановлення Поглибленої зони вільної торгівлі. Важливо вже зараз зрозуміти, яким чином виникнення Поглибленої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС вплине на масштаби та динаміку трудової міграції. Збільшиться чи зменшиться чисельність українських трудових мігрантів, чи зміниться становище наших заробітчан у країнах ЄС після підписання Угоди про Асоціацію? Проте слід зазначити, що майже 50% українських трудових мігрантів обирають країни ЄС для пошуку роботи за кордоном.

Також для України є важливим практичний досвід країн-учасниць Східного партнерства щодо розв'язання проблем трудової міграції, зокрема у галузі законодавчого регулювання зовнішньої трудової міграції, розширення міжнародного співробітництва з питань регулювання трудової міграції та створення умов на національному ринку праці для повернення цих мігрантів на батьківщину.

Дії держави мають бути спрямовані передусім на: створення умов для скорочення виїзду на заробітки за кордон; розвиток організованої та безпечної внутрішньої міграції громадян в інтересах задоволення потреб ринку праці України та як альтернативи виїзду на заробітки за кордон; захист прав громадян, які працюють за кордоном; заохочення повернення мігрантів на батьківщину шляхом максимального використання результатів трудової міграції в інтересах розвитку.

Використані джерела

1. Малиновська О.А. Трудова міграція: соціальні наслідки та шляхи реагування. – К. : НІСД, 2011. – 40 с.
2. Сучасний стан трудової міграції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/5_SWMN_2011/Economics/5
3. Міжнародна організація з міграції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iom.org.ua/ua/>
4. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Анотація

Розкрито сутність трудової міграції, необхідність і можливість цих процесів, набуття ними певних особливостей в умовах глобалізації. Проаналізовано сучасний стан міжнародної міграції робочої сили та участь в ній України. Надано пропозиції щодо підвищення ефективності участі України в процесах міжнародної міграції робочої сили та поліпшення державної міграційної політики.

Ключові слова: трудова міграція, міграція робочої сили, державна міграційна політика.

Аннотация

Раскрыта сущность трудовой миграции, необходимость и возможность этих процессов, приобретение ими определенных особенностей в условиях глобализации. Проанализировано современное состояние международной миграции рабочей силы и участие в ней Украины. Даны предложения по повышению эффективности участия Украины в процессах международной миграции рабочей силы и улучшения государственной миграционной политики.

Ключевые слова: трудовая миграция, миграция рабочей силы, государственная миграционная политика.

Summary

The essence of labor migration, the necessity and possibility of these processes, their acquisition of certain features of globalization. The current state of international labor migration and Ukraine participating in it. The proposals for improving the efficiency of Ukraine's participation in the processes of international labor migration and improving migration policy.

Keywords: labor migration, international labor migration, migration policy.

